ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 1, številka 3-4, december 1997 · ISSN 1408-2969

METAFORA

Božidar Kante

Metafora, dobesedni pomen in pogovorna implikacija

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Božidar Kante, »Metafora, dobesedni pomen in pogovorna implikacija«, *Analiza: časopis za kritično misel* 1, št. 3-4 (1997): 53–62.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Božidar Kante
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

METAFORA, DOBESEDNI POMEN IN POGOVORNA IMPLIKACIJA

V članku analiziram Griceovo teorijo pogovorne implikacije, ki je ključ do interpretacije figurativnega pomena: stavke pogosto uporabljamo za to, da bi implicirali ali sporočili košček informacije, ki presega (dobesedni) pomen stavkov, čeravno se pri takem početju še vedno držimo kooperativnega načela. Ta vrsta stavkov vključuje tudi metafore. Nedavno so predlagali domnevno griceovsko teorijo metafore, ki trdi, da je tisto nekaj več, kar je sporočeno, dobesedni pomen pogovorne implikacije, ki jo ustvari metaforični izraz, ne pa nov, metaforični pomen. Metaforični izraz je preprosto običajni, dobesedni stavek, ki (s svojim izjavljanjem in kontekstom) prikliče v nas dodatno propozicijo (pogovorno implikacijo). Osrednji del članka je namenjen dokazu, da omenjena teorija metafore nasprotuje duhu in črki Griceove teorije, saj zanemarja vlogo intencionalnosti v Griceovi semantiki. Poleg tega je teorija podvržena ugovoru, da metafora vključuje nekakšno vrsto semantičnega odklona: najprej moramo dojeti dobesedni pomen stavka, šele ko ugotovimo, da je dobesedni pomen v določenem kontekstu neustrezen, lahko začnemo iskati metaforični (v našem primeru pa drugi dobesedni) pomen. Psihološki eksperimenti so dokazali, da je tak model interpretacije metafore psihološko nerealističen.
Na koncu članka predlagam teorijo metafore, za katero se mi zdi, da je združljiva z Griceovo semantiko. Pri tem uporabljam pojma povednosti in formalnosti iz poznega Griceovega dela.
Ključne besede: metafora, intenca, pogovorna implikacija, P. Grice.

Na intencionalnosti utemeljena semantika je tisti program v teoriji pomena, ki ga

je implicitno opredelil Paul Grice v znamenitem članku z naslovom "Meaning".[1] Ta semantika razlikuje med *govorčevim* in *stavčnim pomenom*. Opredelitev deklarativnega govorčevega pomena, kakršno je predlagal Grice, bi lahko rekonstruirali takole:

(GP) *G* (govorec) meni, da *p*, ko izjavlja *x*, če in le če *G*, za neko osebo *A* in lastnost *Φ*, hoče, da

(1) *A* prepozna, da *x* ima *Φ*;

(2) *A* misli - vsaj delno na podlagi mišljenja, da *x* ima *Φ*, da je *G* izjavil *x* z namero, da bi *A* mislil, da *p*;

(3) *A* misli - vsaj delno na podlagi mišljenja, da je *G* izjavil *x* z namero, da bi *A* mislil, da *p* - da *p*.

Za lažje razumevanje bomo zgornjo shemo ponazorili s primerom. Janez ob srečanju z Jožetom izreče niz zvokov *Dežuje*. Jože prepozna, da ima zvočno zaporedje naslednjo lastnost: med slovenskimi govorci je to zaporedje konvencionalno sredstvo za pomen, da dežuje. Na podlagi tega in skupaj s svojimi drugimi prepričanji Jože sklepa, da je Janez izrekel te zvoke, da bi ga informiral, da dežuje. Na podlagi tega in skupaj s svojimi drugimi prepričanji Jože sklepa, da mora biti Janez prepričan, da dežuje in da mora biti to njegovo prepričanje na nek način povzročeno. Tako - ob svojih drugih prepričanjih - sklepa, da dežuje.

Grice izrecno omeni metaforo v članku "Logic and Conversation".[2] Metafore sodijo v tisti podrazred stavkov, ki jih uporabimo za to, da signaliziramo in sporočimo informacijo, ki seže čez dobesedne pomene stavkov. S pomočjo *pogovorne implikacije* nam z našimi stavki uspe sporočiti več, kot je bilo dejansko "povedano". Grice uvede pojem pogovorne implikacije s primerom, ko se osebi *A* in *B* pogovarjata o skupnem prijatelju *C*-ju, ki trenutno dela v banki. *A* vpraša *B*-ja, kako *C* napreduje v službi in *B* mu odgovori: "Mislim, da zelo dobro; rad ima svoje kolege in doslej še ni bil v zaporu". Ob takem pogovoru se utegnemo upravičeno vprašati, kaj je *B* hotel namigniti oziroma sugerirati ali celo kaj je mislil, ko je rekel, da *C* doslej še ni bil v zaporu. Lahko bi si bili mislili več stvari: da se, na primer, *C* nikakor ne more upreti skušnjavi, ki jo prinaša njegov poklic, ali pa da so njegovi sodelavci res neprijetni in neznosni itn. Vsekakor pa je jasno, da se - karkoli je že *B* impliciral, namigoval ali menil - to razlikuje od onega, kar je *B* povedal, to je, da *C* doslej še ni bil v zaporu. "Naše govorne izmenjave... so vsaj do določene mere kooperativna prizadevanja; vsak sodelujoči prepozna v njih - vsaj v določeni meri - skupen smoter, ali množico smotrov, ali vsaj vzajemno sprejeto smer ... Toda na vsaki stopnji bodo *nekateri* možni pogovorni koraki izključeni kot pogovorno neprimerni."[3] Tako Grice naposled ponudi splošno načelo, po katerem naj bi se ravnali sodelavci v pogovoru:

Pogovorno načelo (PN): S sprejetim smotrom ali smerjo pogovorne izmenjave, v kateri si udeležen, stori, da bo tvoj pogovorni prispevek tak, kakršen se zahteva na stopnji, na

[1] Paul Grice, *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989, str. 213-223.
[2] *Ravno tam*, str. 22-40.
[3] *Ravno tam*, str. 26.

kateri se pojavlja.

Grice potem razlikuje štiri kategorije, v katere sodijo specifične maksime. Spoštovanje teh maksim prinese določene rezultate v skladu s pogovornim načelom. Te štiri kategorije imenuje, po Kantu, kategorija kvantitete, kvalitete, relacije in načina. Za nas sta zanimivi kategoriji kvalitete in relacije.

(*A*) *Maksima kvalitete*: Poskušaj storiti, da je tvoj prispevek tak, da je resničen - z dvema posebnima maksimama:

(1) Ne reci tistega, za kar si prepričan, da je neresnično.

(2) Ne reci tistega, za kar nimaš ustrezne evidence.

(*B*) *Maksima relevance*: Bodi relevanten.

Glede na prejšnji primer, ko se dva prijatelja pogovarjata o skupnem prijatelju, bi *A* utegnil sklepati takole: "(1) *B* je očitno prekršil maksimo 'Bodi relevanten' in tako lahko štejemo, da je zaničeval eno od maksim, ki predpisuje jasnost, vendar nimam nobenega razloga za domnevo, da se odloča proti delovanju pogovornega načela; (2) glede na okoliščine lahko štejem, da je njegova irelevanca zgolj navidezna, če in le če domnevam, da misli, da je *C* potencialno nepošten; (3) *B* ve, da sem zmožen izpeljati korak (2). Tako *B* implicira, da je *C* potencialno nepošten."[4]

Grice sodi, da na splošno obstajajo štirje načini, kako komu ne uspe izpolniti maksime na ravni tistega, kar je rečeno:

(*a*) *Kršenje*: udeleženec v pogovoru lahko mirno in nerazkazovalno krši maksimo. V tem primeru bo v nekaterih situacijah nagnjen k temu, da bo zavajal.

(*b*) *Odločanje proti*: udeleženec se lahko odloči proti delovanju maksime in pogovornega načela; lahko reče, pokaže ali dopusti, da postane jasno, da ni pripravljen sodelovati na način, kakor zahtevajo maksime. Lahko, na primer, reče: "Ne morem povedati več; moja usta so zapečatena."

(*c*) *Nesoglasje*: lahko se sooči z nesoglasjem. Utegne se zgoditi, da udeleženec ni zmožen izpolniti prve maksime kvantitete (bodi tako informativen, kot je potrebno), ne da bi pri tem kršil drugo maksimo kvalitete (imej ustrezno evidenco za tisto, kar rečeš).

(*d*) *Izrabljanje*: udeleženec utegne zaničevati maksimo, to je, očitno in namerno mu ne uspe izpolniti maksime.

Maksimo lahko izrabimo, ne da bi jo kršili. "Ob domnevi, da je govorec zmožen izpolniti maksimo in da to stori, ne da bi kršil kako drugo maksimo (zaradi nesoglasja), in da se ne odloči proti in ne poskuša - glede na očitnost svojega delovanja - zavajati, se poslušalec sooča z manjšim problemom: kako lahko njegovo govorjenje, kar je povedal, uskladimo s predpostavko, da se drži celotnega pogovornega načela? Ta situacija je tista, ki značilno povzroči pogovorno implikacijo; ko pa je pogovorna implikacija ustvarjena na tak način, bom rekel, da je maksima

[4] *Ravno tam*, str. 31.

izrabljena."[5]

Kleč je v tem, da naše stavke pogosto uporabljamo, da bi implicirali ali sporočili informacijo, ki seže čez tisto, kar stavek (dobesedno) pove, čeravno se še vedno držimo pogovornega načela. Med take naše stavke sodijo tudi metafore. Teorija metafore, ki naj bi domnevno temeljila na Griceovi pogovorni implikaciji, zavrača tezo, da pogovorna implikacija, ki jo ustvari metaforični izraz, predstavlja pravzaprav nov pomen (to je "metaforični pomen"): "Moj ugovor se kajpada glasi, da za to, da bi razložili dejstvo, da metaforični izraz *sporoča* več kot njegov (dobesedni) pomen, ni potrebna nikakršna taka sprememba v pomenu. Ta nekaj *več*, kar je sporočeno (na kar sem se nanašala kot na 'rezultat' metaforičnega izraza), je dobesedni pomen pogovorne implikacije, ki jo je povzročil metaforični izraz, ne pa nov pomen. Metaforični izraz je preprosto običajen, dobesedni stavek, ki v nas [s svojim izjavljanjem in kontekstom] priklicuje dodatno propozicijo (pogovorno implikacijo). Ta 'pojasnjuje' neuspeh izraza, da bi ustrezno sporočal na dobesedni ravni izraza."[6]

V tem odlomku Begresova napada tako imenovane "teorije zamenjave", ki trdijo, da ima določen stavek en pomen v "dobesednem" kontekstu in - čeravno medtem ne pride do nikakršne spremembe med besedami tega stavka - popolnoma drugačen pomen v "metaforičnem kontekstu". Nasproti tem teorijam postavlja "teorijo stalnosti pomena". Po tej teoriji naj bi metaforični stavek v vseh kontekstih imel zgolj svoj normalen, dobesedni pomen in svojo normalno, dobesedno referenco.

V tem smislu ta teorija postavlja naslednjo delovno hipotezo o metafori kot pogovorni implikaciji:

metafora = propozicija *X*, ki jo

(*A*) izraža stavek *S*; le-ta, ko je izrečen v določenih kontekstih,

(*B*) prikliče drugo, različno propozicijo *Y* (= pogovorni implikaciji in jo izraža stavek *S**, ki ima drugačen pomen kot *S*).

V primeru izjave *Julija je sonce* predstavlja sama izjava *S*, ki izraža propozicijo *X*, da je Julija sonce. *S**, ki izraža propozicijo *Y*, bi v tem primeru utegnil biti: *Julija je človek, brez katerega ne morem živeti*. Splošen vzorec za izdelavo pogovorne implikacije bi bil naslednji: "On je rekel, da *p*. Ni nobenega razloga za domnevo, da se ne drži maksim ali vsaj kooperativnega načela. Tega ne bi mogel storiti, če ne bi mislil, da *q*. On ve (in ve, da jaz vem, da on ve), da lahko vidim, da se zahteva predpostavka, da on misli, da *q*. On ni storil ničesar, da bi mi preprečil misel, da *q*; njegova namera je, da mislim ali pa mi vsaj hoče dopustiti misliti, da *q*; tako je torej impliciral, da *q*."[7]

Svojevrstnost metafore leži v dejstvu, da vključuje: (1) neko (splošno) intenco govorca, (2) izrabljanje nekaterih maksim kooperativnega diskurza in (3) ustvarjanje

[5] *Ravno tam*, str. 30.

[6] Sherrill Jean Begres, "Metaphor and constancy of meaning". *Grazer philosophische Studien* (1992), 43 zv., str. 148. Ta študija je sicer ena redkih, ki je nadalje razvila Griceovo idejo o metafori kot pogovorni implikaciji. V nadaljnji obravnavi se bomo zelo podrobno opirali na njene izsledke.

[7] Paul Grice, *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1989, str. 31.

pogovorne implikacije, zaradi katere z metaforičnim izrazom sporočimo več informacije kot z dobesednim. Pogovorno načelo implicira *komunikacijsko intenco*, ki jo je mogoče ustrezno prikazati z naslednjo shemo:

(*A*) Z izjavljanjem stavka *S* namerava govorec *G* sporočiti tako dobesedni pomen *S*-ja, ki sestoji iz propozicije *X*, kot dobesedni pomen drugega stavka *S**, ki izraža drugačno propozicijo *Y*, ki jo priklicuje *S* (ob tem, da ta druga propozicija ni istovetna z *X*-om), če in le če obstaja poslušalec *P*, tako da je

(1) *G* z izjavljanjem *S*-ja nameraval sprožiti pri *P* (čeravno morda ne specifičen) odgovor *O* [to je, da *P* razume, da *G* poskuša sporočiti tako dobesedni pomen *S* kot dobesedni pomen *S**, stavek, ki izraža drugo propozicijo *Y* (= pogovorni implikaciji, ki jo prikliče *G*-jevo izjavljanje *S*-ja)];

(2) *G* nameraval, da bi *P* prepoznal vsaj delno izjavljanja *S*-ja, da je *G* nameraval sprožiti ta odgovor;

(3) *G* nameraval, da bi bila izpolnitev intence pod (2) vsaj del *P*-jevega razloga za izpolnitev intence, omenjene v (1);

(4) *G* nameraval, da *P*-jevo prepoznanje ustvari odgovor na način razloga (ne pa vzroka).[8]

Za lažje razumevanje zgornje sheme si pomagajmo s primerom, ko Romeo izjavi *Julija je sonce*. Romeo je z izjavljanjem stavka *Julija je sonce* nameraval pri poslušalcu vzbuditi določeno vrsto (čeravno nemara ne točno določenega) odgovora (ta odgovor bi lahko vseboval tudi to, da poslušalec misli, da je Julija najpomembnejša stvar v Romeovem življenju). Romeo je hkrati nameraval, da bi poslušalec prepoznal (vsaj delno na podlagi izjave *Julija je sonce*), da je Romeo nameraval pri poslušalcu vzbuditi tovrsten odgovor. Romeo je nameraval, da bi moral biti vsaj del razloga za poslušalčevo mišljenje, da je Julija najpomembnejša stvar v njegovem (Romeovem) življenju, ta, da je on (Romeo) hotel, da bi poslušalec mislil prav to. In, naposled, Romeo je nameraval, da bi poslušalčevo prepoznanje, da je on (Romeo) nameraval, da bi poslušalec mislil, da je Julija najpomembnejša stvar v njegovem življenju, vzbudilo ta odgovor na način razloga, ne pa vzroka.

Nujni pogoj, da nekdo izraža metaforo, je, da se drži kooperativnega načela. Zadovoljevanje tega načela od govorca zahteva, da se drži štirih maksim kooperativnega diskurza na ravni tistega, kar je implicirano. Ko se govorec metaforično izraža, mu očitno ne uspe izpolniti ene ali več maksim na ravni tistega, kar je rečeno, medtem ko se hkrati drži kooperativnega načela in maksim na ravni onega, kar je implicirano. Z zadostno razširitvijo Griceove ideje, bi lahko oblikovali naslednjo shemo pogojev, ki so nujno potrebni, da bi govorec izrazil metaforo:

(*B*) Govorec *G* je z izjavljanjem stavka *S* izrazil metaforo, če in le če je

(1) *G* razumel (dobesedni) pomen in referenco *S*-ja;

(2) *G* zadovoljil kooperativno načelo na ravni tistega, kar je *G* impliciral;

[8] Prim. Sherrill J. Berges, "Metaphor and constancy of meaning". *Grazer philosophische Studien* (1992), 43. zv., str. 151.

(3) *G* z izjavljanjem *S*-ja nameraval sporočiti dobesedni pomen *S*-ja, propozicijo *X* in dobesedni pomen drugega, različnega stavka *S**, propozicijo *Y* (= pogovorna implikacija *S*-ja), ob tem, da dobesedni pomen *S*-ja ni istoveten z dobesednim pomenom *S**-ja;

(4) *G* izrabil prvo maksimo kvalitete ali maksimo relacije na ravni tistega, kar je bilo povedano, ne pa na ravni onega, kar je bilo implicirano;

(5) *G*-ju je z izjavljanjem *S*-ja uspelo ustvariti pogovorno implikacijo *Y* [kjer dobesedni pomen stavka, ki izraža *Y* (*S**), ni istoveten z dobesednim pomenom *S*-ja] in je *G* zadovoljil analizo (*A*).

Poskušal bom pokazati, da ta teorija metafore, ki zase trdi, da sledi in se utemeljuje na Griceovem pojmu pogovorne implikacije, ni združljiva s to Griceovo idejo; še več, po mojem mnenju je takšna izpeljava Griceove ideje izrecno v nasprotju tako s črko kot duhom Griceove teorije. Kritizirana teorija sicer omenja govorčeve intence, vendar jih takrat, ko bi morale odigrati svojo vlogo, ki jim jo je pripisal Grice, popolnoma zanemari in odpiše. Poslušalec se sicer lahko ravna po shemi pogovorne implikacije in utegne celo misliti, da je govorec z izjavljanjem *p*-ja pogovorno impliciral, da *q*. Toda če govorec ni menil implikacije, za katero gre, te implikacije ni mogoče šteti za pogovorno implikacijo. Begresova sicer omenja (splošno) govorčevo intenco, hkrati pa trdi, da tisto "nekaj več"od dobesednega pomena izjavljenega stavka prikliče kontekst in jezik in lahko presega govorčeve posebne intence, če govorec sploh ima posebne intence. Sam nikakor ne razumem govorjenja o splošnih intencah. Pogovorna implikacija ne more delovati brez govorčevih intenc - in to ne splošnih, temveč posebnih. Morda ima avtorica v mislih odprti konec mnogih pogovornih implikacij. Tega se zaveda tudi Grice, ko pravi: "Ker je izračun pogovorne implikacije izračun tistega, kar je treba predpostaviti, da bi ohranili domnevo, da se držimo kooperativnega načela, in ker utegne obstajati več možnih posebnih pojasnitev, katerih seznam je lahko odprt, bo pogovorni implikatum v takih primerih disjunkcija takih posebnih pojasnitev; če pa je seznam teh pojasnitev odprt, bo imel implikatum ravno tisto vrsto nedoločenosti, za katero se zdi, da jo imajo mnogi dejanski implikatumi."[9]

Kot vemo, naj bi bilo tisto, kar je pogovorno implicirano, po Griceovi splošni sliki del onega, kar je sporočeno; torej naj bi sodilo v domeno govorčevega pomena. Kar je pogovorno implicirano, naj bi bilo očitno menjeno oz. intendirano. Vendar pa, kakšen smisel ima, če rečemo, da je bila propozicija, ki jo je govorec očitno intendiral sporočiti, neskončna disjunkcija. Problem pri taki neskončni disjunkciji je, da ni jasno, za katero intenco je potem govorec menil, da bi jo poslušalec prepoznal kot tisto, ki jo ima govorec. Včasih govorec lahko očitno intendira, da bi poslušalec prepoznal posebno in eno samo pogovorno implikacijo, včasih več, med seboj jasno razmejenih implikacij, drugič pa poslušalca zgolj vabi, da razišče prostor možnih implikacij. Vendar to še nikakor ne pomeni, da govorec nima posebnih intenc. Stvar se nekoliko zaplete, ko imamo več pogovornih implikacij; toda tudi v tem primeru nemara vedno obstaja implikacija, ki je govorcu najbližja. Ko Romeo reče "Julija je sonce" s tem nemara implicira, ali da je Julija ženska,

[9] Paul Grice, *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989, str. 39-40.

brez katere mu ni živeti, ali da je prva stvar, na katero pomisli, ko se zjutraj zbudi, ali da se okoli nje vrti vse njegovo življenje itn. Vsekakor pa ima v mislih vsaj eno, če že ne več pogovornih implikacij.

Vzemimo pod lupo še enkrat zgoraj navedeni odlomek: "Moj ugovor se kajpada glasi, da za to, da bi razložili dejstvo, da metaforični izraz *sporoča* več kot njegov (dobesedni) pomen, ni potrebna nikakršna taka sprememba v pomenu. Ta nekaj *več*, kar je sporočeno (na kar sem se nanašala kot na 'rezultat' metaforičnega izraza), je dobesedni pomen pogovorne implikacije, ki jo je povzročil metaforični izraz, ne pa nov pomen. Metaforični izraz je preprosto običajen, dobesedni stavek, ki v nas [s svojim izjavljanjem in kontekstom] priklicuje dodatno propozicijo (pogovorno implikacijo). Ta 'pojasnjuje' neuspeh izraza, da bi ustrezno sporočal na dobesedni ravni izraza."[10]

Tu je jasno povedano, da je metaforični izraz preprosto običajen, dobesedni stavek, ki v nas priklicuje dodatno propozicijo, to je, z drugimi besedami, dobesedni pomen pogovorne implikacije. Govorec poskuša po tej teoriji sporočiti dva (ali več) dobesedna pomena; en dobesedni (konvencionalni) pomen prikliče drugega. Sam ne vidim nobenega razločka med to teorijo in asociacionizmom dobesednega pomena. Omenjena teorija metafore bi bila nemara primerna zgolj za pojasnjevanje tako imenovanih "mrtvih" metafor. In naposled, ta domnevno griceovska teorija metafore se nevarno približa Davidsonovi teoriji metafore, ki temelji na semantiki resničnostnih pogojev, to je, na semantiki, ki je konkurenčna intencionalni semantiki. Njegova glavna teza je, da "metafore pomenijo tisto, kar pomenijo besede v svoji najbolj dobesedni interpretaciji, in nič več".[11] Metaforični izrazi torej nimajo pomena, ki bi segal onstran dobesednega pomena.

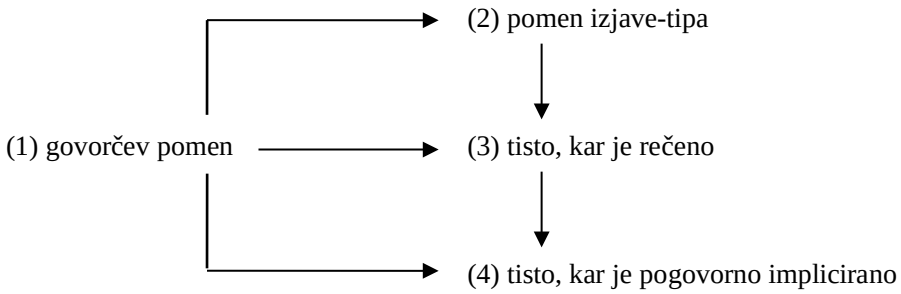
Po drugi strani se zdi, da je ta teorija metafore zgolj dvojčica teorije semantičnega odklona; razlikujeta se le v tem, da gre pri prvi za odnos med dobesednim in metaforičnim pomenom, pri drugi pa za odnos med dvema dobesednima pomenoma. Iz teorije semantičnega odklona lahko izpeljemo tri trditve, ki zadevajo odnos med dobesednim in figurativnim. (1) Najprej in obvezno je treba analizirati dobesedni stavčni pomen, preden lahko določimo figurativni pomen. Bistveno za to razlago, kako pridemo do figurativnega pomena, je domneva, da ima dobesedni stavčni pomen brezpogojno prioriteto. (2) Izpeljava dobesednega pomena je vselej prvi korak pri določanju intendiranega govorčevega pomena, vključno z metaforičnim pomenom. Z drugimi besedami, razumevanje metafore zahteva, da najprej najdemo defektni dobesedni pomen, preden se lotimo iskati nedobesedni (na primer metaforični) pomen. (3) Da bi izpeljali figurativne pomene, ki so kontekstno primerni, je treba opraviti dodatna sklepanja.[12] Toda empirična evidenca kaže, da je teorija semantičnega odklona nepopolna oziroma neplavzibilna. Če bi ta teorija veljala, potem bi bilo lažje interpretirati dobesedne kot nedobesedne izjave. Razpoložljiva evidenca govori zelo trdno proti tej trditvi. Ljudje gredo preko dobesednega pomena, celo če dobesedni pomen docela zadostuje v kontekstu. Pre-

[10] Sherrill Jean Begres, "Metaphor and constancy of meaning". *Grazer philosophische Studien* (1992), 43 zv., str. 148.

[11] Donald Davidson, "Kaj pomenijo metafore". *Anthropos* (1985), št. 5-6, str. 326.

[12] Glej Raymond W. Gibbs, "Process and products in making sense of tropes", v Andrew Ortony (ur.), *Metaphor and Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 1995, str. 254-255.

prosto ne morejo spregledati metaforičnega pomena, čeravno je le dobesedni pomen tisti, ki ga potrebujejo v določeni situaciji.[13] Nekateri so mnenja, da ti ugovori veljajo tudi za Griceovo teorijo pogovorne implikacije.[14] Sam sem bolj naklonjen trditvi, da ti ugovori veljajo bolj za Searlovo teorijo metafore kot pa za Griceovo pogovorno implikacijo. Pogovorno implikacijo je treba definirati v okviru tistega, kar je rečeno, in govorčevega pomena. Grice, kolikor je meni znano, nikjer ne govori o tem, kakšno je časovno sosledje med govorčevim pomenom, pomenom izjave-tipa, tistim, kar je rečeno, in onim, kar je pogovorno implicirano. S. Neale je predlagal naslednjo shemo odnosov med omenjenimi kategorijami pomena:[15]



Dvostopenjske interpretacije metafore - tako je moje prepričanje - nikakor ne smemo pripisati samemu Griceu. Zgoraj ekspliciran odnos med pomeni je bolj logične narave in ga ne gre interpretirati v smislu časovnega sosledja.

Moj predlog je, da je treba griceovsko teorijo metafore umestiti znotraj pojmov povednosti in formalnosti: "... Dejansko sta nam ponujeni dve različni merili. Eno lahko imenujemo prisotnost ali odsotnost *formalnosti* (ustrezen pomen je tako in tako del konvencionalnega pomena pomenljivega izraza), drugo pa lahko imenujemo prisotnost ali odsotnost *povedne* vsebine ali *povednost* (ustrezen pomen je tako in tako del tistega, kar *pove* pomenljiv izraz). Zdi se pa, da lahko tako formalnost kot neformalnost vsako zase kombiniramo z povednostjo ali nepovednostjo. Tako je videti, da sta razločka drug od drugega logično neodvisna."[16] Tako imamo en razred pomenov, ki sodijo h konvencionalnim pomenom pomenljivih izrazov in ki so v nekem smislu neposredni pomeni. Drugi razred pomenov tvorijo tisti primeri pomena, v katerih je tisto, kar je menjeno, ono, kar pomenljivi izraz (ali njegov uporabnik) *pove*, v nasprotju s tistim, kar izraz implicira, predlaga, namiguje ali kar posredno sporoča. V teh primerih je menjeno v celoti ali pa le del "povedne" vsebine pomenljivega izraza. Med formalnostjo in povednostjo so možne štiri kombinacije.

(1) V primeru stavka "Predstojnik filozofskega oddelka v Berkeleyju je v svoji pisarni" imamo konvencionalni pomen pomenljivega izraza, torej je prisotna tudi for-

[13] Glej Sam Glucksberg in Boaz Keysar, "How metaphors work", v Andrew Ortony (ur.), *Metaphor and Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 1995, str. 402-406 in Raymond W. Gibbs, *nav. delo*, str. 255.

[14] Na tako stališče boste naleteli v že navedenem Glucksbergovem članku in v knjigi Davida Cooperja, *Metaphor*, Basil Blackwell, Oxford 1986, str. 78.

[15] S. Neale, "Paul Grice and the Philosophy of Language", *Linguistics and Philosophy*, 15 (5), str. 509-559.

[16] Paul Grice, *nav. delo*, str. 361.

malnost. Kar je menjeno, je tudi tisto, kar pomenljivi izraz pove; tako je prisotna tudi povednost.

(2) Če vzamemo, na primer, stavek "Moj svak živi pod vznožjem Mont Blanca, njegova velika sestra pa je bila po drugi strani bolničarka v I. svetovni vojni". Tu takoj začutimo, da je besedna zveza "po drugi strani" nekako odvečna, nerealizirana oziroma zlorabljena. Tu gre za primer, kjer besedna zveza (po drugi strani) sicer ima nek konvencionalni pomen, ki pa očitno ni del tistega, kar besede povedo. To je, imamo formalnost brez povednosti.

(3) Recimo, da nekdo v ustreznem kontekstu reče "On je evangelist" in hoče s tem reči "On je hipokrit, rasist, reakcionar in grabežljivec". Če bi bil pomen tega stavka takšen, kakršen se sugerira, bi lahko upravičeno trdili, da je tisto, kar je nekdo menil, bilo dejansko ono, kar besede povedo. Tako bi bile njegove besede povedne, vendar pa bi bila njihova povedna vsebina neformalna in ne bi bila del konvencionalnega pomena uporabljenih besed. Tako bi imeli povednost brez formalnosti. In sem po mojem prepričanju sodi tudi metafora.

(4) Če nekomu, ki je sicer moškega spola, ob odhajanju iz oddelčnega sestanka rečem "Oprostite, gospodična" ali pa se mu elegantno priklonim, mu hočem nekako povedati, da se je na sestanku obnašal kot kaka primadona. Tu gre za primer, ko hočem nekaj povedati ali meniti brez formalnosti in brez povednosti.

Če drugega ne, se po tej klasifikaciji taka griceovska teorija metafore izogne očitku, ki leti na dvostopenjsko semantično teorijo metafore. Pri metafori imamo opravka samo s povednostjo, ne pa s formalnostjo (konvencionalnim, dobesednim pomenom). Če obstaja neko notranje področje značilnosti, ki sodijo k povedni vsebini pomenljivih izrazov in tvorijo del tistega, kar taki izrazi povedo, potem je mogoče napovedati, da bo obstajalo zunanje področje primerov, ki bodo vključevali značilnosti, ki dejansko tvorijo - čeprav niso del tistega, kar pomenljivi izrazi povedo - del onega, kar taki izrazi sporočajo na nekakšen blažji in manj neposreden način, del onega, kar na primer namigujejo ali sugerirajo. Namigujejo ali sugerirajo seveda v smislu propozicionalne vednosti, torej vednosti, da je nekaj tako-in-tako, ne pa v blažjem, nepropozicionalnem smislu, o katerem govori Davidson.

Velja poudariti, da za Gricea metafora ni zadeva jezika, kakor je mislila tradicionalna teorija, temveč misli. Tako je dal ponovno veljavo Richardsovi misli, da metafora ni besedna zadeva, premikanje in premeščanje besed, temveč sposojanje in občevanje med mislimi, prenos med konteksti, in anticipiral razvoj raziskovanja na področju pojmovnih metafor.

Metaphor, Literal Meaning, and Conversational Implicature

In the paper I analyse Grice's theory of conversational implicature which is the key to an interpretation of figurative meaning: we often use sentences to implicate or convey a

piece of information that transcends the (literal) meaning of a sentences, though in so doing we do not cease to observe the Cooperative Principle. This type of sentences also includes metaphors. Recently an allegedly Gricean theory of metaphor has been put forward which claims that this something more that is communicated is the literal meaning of the conversational implicature generated by the metaphorical expression rather than a new, metaphorical, meaning. The metaphorical expression is simply an ordinary, literal, sentence, which (with its utterance and context) invokes an additional proposition (conversational implicature) in us. The central part of my paper is aimed at proving that the aforementioned theory of metaphor contradicts both the letter and the spirit of Grice's theory, as it ignores the role that intentionality has in Grice's semantics. In addition, the theory is prone to be subjected to the objection that a metaphor involves some sort of a semantic deviation: first we have to grasp the literal meaning of the sentence, and only after we realise that the literal meaning is inappropriate in a specific context, do we begin to look for the metaphorical (or, in our case, for another literal) meaning. Experiments have been carried out which prove that this model of interpreting a metaphor is psychologically unrealistic.

At the end of the paper I propose the theory of metaphor which I believe is compatible with Gricean semantics. To support it, I make use of the concepts of formality and dictiveness used by Grice in his later works, and I make an attempt to prove that this kind of theory of metaphor can avoid the reproach of being a two-step account.

Keywords: metaphor, intention, conversational implicature, Grice.